

Η Ανεργία στην Ελλάδα 1988-99:
Εθνικές Τάσεις και
Περιφερειακές Διαφοροποιήσεις

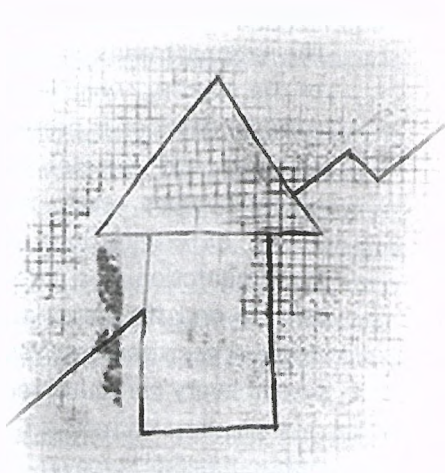
Κωνσταντίνος Ρόντος

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

Η Ανεργία στην Ελλάδα 1988-99: εθνικές τάσεις και περιφερειακές διαφοροποιήσεις

Κωνσταντίνος Ρόντος

*Εντεταλμένος Αναπληρωτής Καθηγητής,
Πανεπιστημίου Αιγαίου*

Περίληψη

Το άρθρο αυτό χρησιμοποιεί τη γραμμική παλινδρόμηση για να προσδιορίσει τη σχέση μεταξύ της περιφερειακής και εθνικής απασχόλησης στην Ελλάδα και για να ανακαλύψει την αντίδραση κάθε μιας από τις 13 Περιφέρειες στις εθνικές τάσεις σε μια περίοδο 12 ετών, μεταξύ 1988 και 1999. Σύμφωνα με τα εμπειρικά αποτελέσματα αυτής της μελέτης, η ανεργία σε τέσσερις Περιφέρειες δεν αντιδρά στις εθνικές τάσεις, σε μια περιφέρεια (Thessalia) οι αλληλαγές ακολουθούν αυτές της χώρας, ενώ στις υπόλοιπες εμφανίζεται διαφορετική ευαισθησία στις εθνικές αλληλαγές. Σε ορισμένες από αυτές τις τελευταίες περιφέρειες, οι αλληλαγές είναι ασθενέστερες από τις αντίστοιχες εθνικές, ενώ σε άλλες η ανεργία αντιδρά σχετικά βίαια στις εθνικές τάσεις. Οι ανωτέρω διαφοροποιήσεις πρέπει να ληφθούν υπόψη στην εφαρμογή μιας στρατηγικής ανεργίας, στο περιφερειακό επίπεδο και πέρα από την εθνική πολιτική, προκειμένου να επιτευχθούν οι καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης και η μείωση του ποσοστού ανεργίας κάθε συγκεκριμένης περιοχής.

Abstract

This article uses the linear regression model to determine the relation between regional and national employment in Greece and to find out the reaction of each region to the national trends in a 12 years period, between 1988 and 1999. According to the empirical

results of this study, unemployment in four regions does not react to the national trends, in one region (Thessalia) the changes follow these of the country, while in the rest of them different sensitivity to the national changes is present. In some of these last regions, the local changes are weaker than national trends, while in others unemployment reacts relatively violently to national trends. The above differentiations must be taken in consideration in the implementation of a unemployment strategy, in the regional level and beyond the national policy, in order to be achieved the best development perspectives and the reduction of the unemployment rate in every particular region.

Λέξεις-Κλειδιά: Ανεργία, Περιφερειακές Διαφοροποιήσεις, Ανάπτυξη Παλινδρόμησης, Ενδογενής Ανάπτυξη.

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία έτη το πρόβλημα της ανεργίας παίρνει μεγάλες διαστάσεις παγκοσμίως και προβλέπεται να αποτελέσει μία από τις μεγαλύτερες κοινωνικές μάστιγες του 21ου αιώνα.

Οι προβλέψεις για το μέγεθος της ανεργίας είναι απαισιόδοξες από μεγάλο αριθμό ερευνητών. Ο J. Rifkin (1994) προβλέπει ότι στο μέλλον τίποτε δεν θα θυμίζει τις σημερινές συνθήκες στις αγορές εργασίας.

Οι παραδοσιακές πολιτικές, όπως τα υπάρχοντα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και τα άλλα σχετικά κοινωνικά προγράμματα δεν φαίνεται να αποδίδουν στην εξασφάλιση της απασχόλησης ούτε η οικονομική ανάπτυξη φαίνεται να επιδρά σημαντικά στην μείωση της ανεργίας (P. Meadows, 1996).

Σημαντικό θέμα αποτελεί η διερεύνηση των παραγόντων που οδηγούν τις σύγχρονες οικονομίες στην διόγκωση του προβλήματος της ανεργίας. Μεγάλη σημασία στην αύξηση της ανεργίας, αποτελούν διαρθρωτικοί παράγοντες που βιώνουν οι σύγχρονες κοινωνίες, όπως η μετάβαση προς την μεταβιομηχανική κοινωνία, η διεθνοποίηση της οικονομίας και η χρήση της νέας τεχνολογίας.

Ως βασική παράμετρος των διεθνών εξελίξεων θεωρείται η ταχύτητα τριτογενεοποίησης της διεθνούς οικονομίας, η μετάβαση προς τη μεταβιομηχανική κοινωνία (P. Buigues and A. Sapir, 1993). Στα πλαίσια της μετάβασης αυτής προς την κυριαρχία των υπηρεσιών, της διεθνοποίησης αυτών και της

ανάπτυξή τους ως προωθητικών κλάδων της ανάπτυξης, προβλέπονται μεγάλες διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία των χωρών και πιθανώς μείωση της απασχόλησης.

Όσοι θεωρούν σημαντικό παράγοντα προσδιορισμού της περιφερειακής απασχόλησης την παγκόσμια τάση διεθνοποίησης της οικονομίας, ισχυρίζονται ότι η ανάπτυξη των εσωτερικών αγορών, η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, η συνεχής διεύρυνση των υπερεθνικών οργανισμών, κλπ., δίνουν νέους ρόλους στις περιφέρειες του κόσμου με ανεξέλεγκτες συνέπειες στην απασχόληση. Η εξέλιξη αυτή προβλέπεται να ευνοήσει μάλλον τις ήδη ανεπτυγμένες περιοχές, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόζονται ταχύτερα στις νέες συνθήκες.

Οι τεχνολογικές μεταβολές συντελούν σε δραστικές αλλαγές των παραγωγικών κλάδων που οδήγησαν ως τώρα στην ανάπτυξη. Οι επιχειρήσεις που θέλουν να ξεφύγουν από την κρίση εφαρμόζουν νέες τεχνολογίες στην παραγωγική διαδικασία και αναζητούν νέα προϊόντα και αγορές. Η διαδικασία αυτή οδηγεί σταθερά στην εγκατάλειψη παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούσαν στο παρελθόν ως και περιοχών που ήταν εγκατεστημένες. Η πολιτική αυτή οδηγεί σταθερά σε διαδικασίες επανεγκατάστασης, δηλαδή σε εγκατάλειψη μιας περιοχής. Έτσι οδηγούμεθα σε μακροχρόνια ανεργία διαρθρωτικής μορφής, από την οποία πλήττονται κύρια οι νέοι, οι γυναίκες και όσοι μειονεκτούν εκπαιδευτικά (D. Lyon, 1994, p.ρ 65-85).

Σε περιφερειακό επίπεδο, όπως είναι φυσικό, πλήττονται περιοχές που χάνουν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται. Γενικώς η εισαγωγή της τεχνολογίας μειώνει την απασχόληση. Για την διατήρηση της ανάπτυξης στις περιοχές αυτές, θα πρέπει να γίνεται προσαρμογή του εργατικού δυναμικού στις νέες απαιτήσεις της εργασίας, που συνήθως είναι υψηλότερου επιπέδου. Οι επιδράσεις της νέας τεχνολογίας στην απασχόληση προσδιορίζονται κυρίως από τις ακόλουθες διαδικασίες

1. Ρομποτική γραμμή παραγωγής
2. Νέες βιομηχανικές σχέσεις
3. Εργασία στο σπίτι (τηλεματική)

Η είσοδος του "chip" στην παραγωγή δημιουργεί μηχανές οι οποίες έχουν τρομακτικές δυνατότητες υποκατάστασης της ανθρώπινης εργασίας. Επίσης, η κατασκευή expert systems στις κατασκευές και σε άλλους παραγωγικούς τομείς, περιορίζει την ανάγκη χρησιμοποίησης εξειδικευμένου και επιστημονικού δυναμικού περίπου στο μισό. Τέλος, η δυνατότητα εργασίας στο σπίτι, μέσω της ανάπτυξης δικτύων, όταν θα είναι πλήρως εφικτή η μαζική εφαρ-

μογή της, θα δημιουργήσει τεράστιες μεταβολές στην απασχόληση και θα απαξιώσει μια σειρά επαγγελματιών (βλέπε μεταφορές κλπ.). Η επίδραση της τηλεματικής στην απασχόληση θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος και τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού που θα ενταχθεί τελικά στο σύστημα αυτό εργασίας.

Η απάντηση για το βαθμό που η τεχνολογία θα επηρεάσει διεθνώς την περιφερειακή απασχόληση είναι δύσκολη και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, μερικούς των οποίων αναφέρουμε στη συνέχεια:

1. Οι ρυθμοί ανάπτυξης. Αν οι ρυθμοί ανάπτυξης είναι υψηλοί, οι αρνητικές επιδράσεις θα είναι μικρότερες.
2. Οι ρυθμοί εισόδου νέων ομάδων πληθυσμού στην αγορά εργασίας (γυναίκες, απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κλπ.)
3. Ο βαθμός και ο ρυθμός εισόδου της τεχνολογίας. Θεωρείται βέβαιο ότι παλιάς τεχνολογίας βιομηχανίες θα πληγούν από τον αυτοματισμό πρώτες και οι συνέπειες θα είναι μεγαλύτερες (D. Lyon, 1994)

Η σχέση της εθνικής με την περιφερειακή ανεργία έχει απασχολήσει αρκετά τη διεθνή βιβλιογραφία (W. Back and D.G. Slatter, 1975, G.L. Clark, 1978). Κάτω από τις νέες διαρθρωτικές μεταβολές που αναφέρθηκαν παραπάνω, η διερεύνηση των αποκλίσεων μεταξύ της περιφερειακής και της εθνικής ανεργίας αποκτά νέο ενδιαφέρον.

Η διερεύνηση της σχέσης αυτής επιχειρείται με τη βοήθεια ποσοτικών μεθόδων, όπως είναι οι Box - Jenkins techniques, OLS regression, κλπ. (R.J. Johnson, 1979)

Από την ποσοτική ανάλυση προκύπτει ότι αμφισβητείται αν μια εθνική πολιτική πλήρους απασχόλησης θα επηρέαζε θετικά σε σημαντικό βαθμό περιφέρειες που έχουν ήδη υψηλά επίπεδα ανεργίας, και σε τελική ανάλυση πολλές μειονεκτικές περιφέρειες δεν μπορούν να επιτύχουν τα εθνικά επίπεδα πλήρους απασχόλησης (G.L. Clark, 1979).

Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικών και περιφερειακών τάσεων της ανεργίας, οδηγούν σε διαφοροποιήσεις και στην πολιτική που θα πρέπει να εφαρμοστεί για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων των περιφερειών και των πόλεων με στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης ή ακόμη της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης.

Τα θέματα αυτά, θα διερευνηθούν για την Ελλάδα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να προκύψουν συμπεράσματα χρήσιμα για την περιφερειακή πολιτική στην κατεύθυνση μείωσης της ανεργίας και ελαχιστοποίησης της επίδρασης των διαρθρωτικών μεταβολών που διαδραματίζονται διεθνώς σήμερα και διαμορφώνουν την κοινωνία και οικονομία του 21ου αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα στο άρθρο αυτό θα διερευνηθεί η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, η σχέση της περιφερειακής με την εθνική ανεργία και τέλος θα γίνει αναφορά στα σύγχρονα μέσα για μια αποτελεσματικότερη περιφερειακή τοπική πολιτική απασχόλησης που θα πρέπει να εφαρμοστεί στην Ελλάδα.

2. Μέθοδος ποσοτικής ανάλυσης και στατιστικά δεδομένα

Για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της περιφερειακής και εθνικής ανεργίας, χρησιμοποιήθηκε η απλή γραμμική παλινδρόμηση με ερμηνευτική μεταβλητή τον εθνικό δείκτη ανεργίας και εξαρτημένη μεταβλητή τον αντίστοιχο δείκτη της κάθε περιφέρειας της χώρας. Επιπλέον εξετάζεται και η σχέση της εθνικής ανεργίας με αυτήν του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης (ΠΣΘ). Συνοδικά, καταρτίστηκαν 14 γραμμικές συναρτήσεις με πρωτογενή δεδομένα που καλύπτουν την περίοδο 1988-99.

Η γενική μορφή των υποδειγμάτων για κάθε περιφέρεια i είναι η εξής

$$Y_i = a_i + b_i X + e, \text{ όπου}$$

Y_i = n ανεργία της περιφέρειας i (δείκτης ανεργίας)

X = n εθνική ανεργία (δείκτης ανεργίας)

a_i, b_i = οι συντελεστές παλινδρόμησης

e = τα κατάλοιπα

Τα αποτελέσματα από την παραπάνω εφαρμογή αναλύονται σύμφωνα με τον ακόλουθο τρόπο. Ο συντελεστής b_i δείχνει την ευαισθησία της περιφερειακής-τοπικής ανεργίας στις αντίστοιχες μεταβολές σε εθνικό επίπεδο. Αν $b_i = 1$, τότε μια μεταβολή κατά μια ποσοστιαία μονάδα στην εθνική ανεργία οδηγεί σε μια ισόποση μεταβολή στην περιοχή i . Αν $b_i < 1$, αυτό δείχνει ότι μια μεταβολή στην εθνική ανεργία προκαλεί μικρότερη μεταβολή στην περιοχή i . Αν $b_i > 1$, τότε η περιοχή i αντιδρά πιο έντονα στις εθνικές μεταβολές. Συνεπώς ο συντελεστής b_i δείχνει τη σχετική ευαισθησία /ευπάθεια της περιφερειακής-τοπικής ανεργίας στην αντίστοιχη εθνική. Σχετικά με το σταθερό όρο a_i η ερμηνεία των τιμών που λαμβάνει είναι η ακόλουθη. Αν $a_i = 0$, τότε δεν υπάρχει συσσώρευση της ανεργίας στην περιοχή i , σε σχέση με την εθνική κατάσταση. Αν $a_i > 0$, τότε σε $a_i > 0$ υπάρχει στην περιοχή συσσωρευμένη ανεργία και μάλιστα πάνω από το μέσο επίπεδο, ενώ αν $a_i < 0$, τότε η τοπική ανεργία είναι συσσωρευμένη κάτω από το μέσο επίπεδο.

Βασική κριτική στην παραπάνω μεθοδολογία αποτελεί η διαπίστωση ότι οι εθνικές σειρές ανεργίας δεν είναι πραγματικά ανεξάρτητες από τα αντίστοιχα περιφερειακά -τοπικά μεγέθη, έτσι ώστε να χρησιμοποιηθούν οι συγκεκριμένες εξισώσεις παλινδρόμησης. Αυτό ισχύει ειδικότερα όταν οι τελευταίες έχουν μεγάλη συμμετοχή στις εθνικές σειρές, όταν δηλαδή πρόκειται για μια μεγάλη πόλη/περιφέρεια σε σχέση με το εθνικό μέγεθος. Θεωρείται μάλιστα ότι οι εθνικοί οικονομικοί κύκλοι επηρεάζονται από τους αντίστοιχους περιφερειακούς (M Chisholm et al, 1971).

Εν τούτοις, οι παραπάνω περιορισμοί δεν έχουν ληφθεί υπόψη σε μεταγενέστερες σχετικές εργασίες. Η εθνική τάση συνεχίζει να λαμβάνεται ως ανεξάρτητη μεταβλητή ξεχωριστά σε κάθε περιφέρεια, επειδή η μέθοδος αυτή δίνει χρήσιμες πληροφορίες για τις τάσεις στις περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας. Η χρησιμότητα του μοντέλου αυτού στον εντοπισμό σχέσεων μεταξύ της εθνικής και των τοπικών/περιφερειακών οικονομιών είναι σημαντική, όπως θα αποδειχθεί στη συνέχεια.

Τα πρωτογενή δεδομένα εργατικού δυναμικού και ανέργων, με τα οποία καταρτίστηκε ο δείκτης ανεργίας (άνεργοι / εργατικό δυναμικό) 100 ως και τα λοιπά στοιχεία απασχόλησης που αναφέρονται στηνπαρούσα εργασία προέρχονται από την έρευνα Εργατικού Δυναμικού των ετών 1988-99 που διενεργεί η ΕΣΥΕ.

3. Η εξέλιξη και οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ανεργίας στην Ελλάδα

Σε απόλυτα μεγέθη ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται από 303.390 το 1988 σε 523.374 το 1999. Ο δείκτης ανεργίας στην Ελλάδα προσεγγίζει το 12% και παρουσιάζει συνεχή ανοδική τάση από το 1990 μέχρι το 1999. Στους νέους, ο δείκτης ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλός, ενώ στις μικρότερες ηλικίες 15-19 και 20-24 φθάνει το 36 % και 28 % αντίστοιχα του εργατικού δυναμικού των ηλικιών αυτών. Πέραν του υψηλού επιπέδου του, ο δείκτης των ηλικιών αυτών είναι αυξανόμενος στην εξεταζόμενη περίοδο (Κ. Ρόντος, 1997).

Στην ανεργία του 12% που μετράται από την έρευνα Εργατικού δυναμικού που διενεργεί η ΕΣΥΕ, θα πρέπει να προστεθεί και η συγκεκριμένη ανεργία ως και η υποαπασχόληση που υποκρύπτεται σε κατηγορίες εργαζομένων, όπως είναι οι μη αμοιβόμενοι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση και οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό. Οι ανωτέρω κατηγορίες περιλαμβάνουν σε σημαντικό βαθμό, υποαπασχολούμενα άτομα, συνήθως γυναίκες, και σε πολλές περιπτώσεις ουσιαστικά άνεργους παρά την υπαγωγή τους, με βάση στατιστικούς ορισμούς, στους εργαζόμενους. Οι κατηγορίες αυτές απο-

τελούν το 45 % των εργαζομένων, ενώ οι μισθωτοί αποτελούν μόλις το 55% αυτών, διάρθρωση που δείχνει ένα γενικότερο πρόβλημα της ελληνικής οικονομικής πραγματικότητας, από το οποίο προκύπτουν πολλές δυσχέρειες στην άσκηση επιτυχημένης οικονομικής πολιτικής.

Στο σημείο αυτό θα σχολιαστεί η επίδραση των διαρθρωτικών παραγόντων, που σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στην εισαγωγή, είναι η μετάβαση προς την μεταβιομηχανική κοινωνία, η διεθνοποίηση της οικονομίας και η τεχνολογία, στην ανεργία της Ελλάδος.

Η επίδραση του πρώτου παράγοντα, δηλαδή η μετάβαση από την κυριαρχία της βιομηχανίας στην κοινωνία των υπηρεσιών, στην ανεργία της Ελλάδας φαίνεται να είναι σημαντική, καθώς είναι εμφανής η συγκέντρωση του κύριου όγκου των ανέργων της χώρας στην μεταποίηση (Κ. Ρόντος, 1997). Οι διαρθρωτικές μεταβολές, προβλέπεται και από άλλους μελετητές, ότι θα πλήξουν χώρες όπως η Ελλάδα, που δεν έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα, για τη μετάβαση αυτή προς την κοινωνία των υπηρεσιών (P. Buigues and A. Sapir, 1993).

Η επίδραση του δεύτερου παράγοντα στην ανεργία στην Ελλάδα, δηλαδή η τάση διεθνοποίησης της παγκόσμιας οικονομίας και η αναδιανομή του καταμερισμού της παγκόσμιας δραστηριότητας, που συνδυάζεται και με τον πρώτο παράγοντα (τριτογενοποίηση της οικονομίας), δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς και ούτε είναι δυνατόν να γίνουν ακριβείς προβλέψεις. Διαφαίνεται πάντως, σύμφωνα με προηγούμενη ανάλυση, ότι η Ελλάδα έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο, στον τουρισμό λόγω πολιτισμού της, της πνευματικής και ιστορικής της κληρονομιάς, του φυσικού της κάλλους και των δυνατοτήτων για αναψυχή, δεδομένα που πρέπει να αξιοποιήσει (Κ. Ρόντος, 1995).

Σχετικά με τον τρίτο παράγοντα, την τεχνολογία. Η επίδρασή της στην ανεργία φαίνεται ότι και στην Ελλάδα καθημερινά απαξιώνει παραδοσιακά επαγγέλματα ή στην καλύτερη περίπτωση μειώνει δραστικά τις θέσεις εργασίας. Από ειδική ποσοτική ανάλυση για την Ελλάδα, τα αποτελέσματα της οποίας έχουν ανακοινωθεί (Κ. Ρόντος, 1997), προκύπτει ότι με βάση ένα γραμμικό πολυμεταβλητό υπόδειγμα με σημαντική συνοδική ερμηνευτική ικανότητα ($ADJ R^2=0,81$), επίδραση στην εξέλιξη της ανεργίας ασκεί μόνο η ένταση της εισόδου νέων ομάδων πληθυσμού στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, ο βαθμός ανάπτυξης της οικονομίας και ο βαθμός εισόδου της τεχνολογίας δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να επιδρούν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό. Το συμπέρασμα αυτό, βέβαια, θα πρέπει να θεωρηθεί ως αρχική ένδειξη της ερμηνευτικής ικανότητας των παραγόντων που προσδιορίζουν την επίδραση της τεχνολογίας στην ανεργία. Περαιτέρω ποσοτική διερεύνηση

ση του θέματος απαιτείται ώστε να συμπεριληφθούν υπόψη και άληθοι παράγοντες, να ληφθούν υπόψη οι χρονικές υστερήσεις στις μεταβλητές κλη.

4. Διερεύνηση της σχέσης εθνικής και περιφερειακής ανεργίας

Οι περιφέρειες της χώρας παρουσιάζουν, όπως και το εθνικό μέγεθος, αυξητικές τάσεις στην ανεργία διαχρονικά, αλλήλ διαφοροποιούνται αισθητά ως προς το μέγεθος του δείκτη τόσο μεταξύ τους όσο και σε σχέση με την εθνική ανεργία (Κ. Ρόντος, 1997).

Η ανάλυση παλινδρόμησης της εθνικής επί της περιφερειακής ανεργίας, δείχνει ενδιαφέρουσες σχέσεις και επιβεβαιώνει τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις στην Ελλάδα σχετικά με το εξεταζόμενο μέγεθος. Τα αναλυτικά αποτελέσματα της εφαρμογής των γραμμικών συναρτήσεων παλινδρόμησης για κάθε περιφέρεια παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 και συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση στον Πίνακα 2.

Αρχικά, σε ορισμένες περιφέρειες η συνοδική ερμηνευτική ικανότητα της εθνικής επί της περιφερειακής ανεργίας είναι μικρή $ADJ R^2 < 0,5$. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι νησιωτικές περιφέρειες των Ιονίων Νήσων, του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου ως και η Πελοπόννησος. Βασικό εύρημα αλλήλ και επιτυχία του μοντέλου διερεύνησης της σχέσης μεταξύ εθνικής και περιφερειακής ανεργίας είναι ότι όλες οι περιφέρειες παρουσιάζουν γωνιακό συντελεστή στατιστικά σημαντικό. Επίσης, στην Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας βρέθηκε αρνητική αυτοσυσχέτιση με βάση το κριτήριο Darbin Watson, γεγονός που συνεπάγεται αμερόληπτες μεν αλλήλ μη επαρκείς εκτιμήσεις. Ακόμη εμφανίζεται ασάφεια ως προς την ύπαρξη θετικής αυτοσυσχέτισης στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, στη Θεσσαλία και στη Δυτική Ελλάδα. Πάντως, η ύπαρξη αυτοσυσχέτισης μόνο σε μία περιφέρεια, δείχνει επιτυχή, από την άποψη αυτή, εφαρμογή καθώς η ύπαρξη αυτοσυσχέτισης αποτελεί τη βασική κριτική στην εφαρμογή των υποδειγμάτων προσδιορισμού των επιδράσεων της εθνικής ανεργίας σ' αυτήν των περιφερειών (G.L. Clark, 1979).

Με βάση τον γωνιακό συντελεστή b της κάθε συνάρτησης προκύπτουν συμπεράσματα για την ευπάθεια / ευαισθησία της περιφερειακής – τοπικής ανεργίας στις εθνικές μεταβολές.

Οι περιφέρειες οι οποίες αντιδρούν πιο έντονα στις εθνικές τάσεις ως προς την ανεργία ($b > 1$) είναι οι ακόλουθες, με βάση την ανάλυση (Πίνακας 1):

- Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης ($b=1,13$)
- Κεντρικής Μακεδονίας ($b = 1,35$)

- Δυτικής Μακεδονίας ($b = 1,91$)
- Ηπείρου ($b = 2,03$)
- Στερεάς Ελλιάδος ($b = 1,67$)
- Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης ($b = 1,12$)

Ιδιαίτερα υψηλός συντελεστής παρουσιάζεται στις περιφέρειες της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας, στις οποίες σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εφαρμογής παρουσιάζεται διπλάσια μεταβολή στην ανεργία, σε μία μεταβολή της εθνικής ανεργίας κατά 1 ποσοστιαία μονάδα.

Συντελεστής μεγαλύτερος του 1 παρουσιάζεται και στο Π.Σ. Θεσσαλονίκης.

Αντίθετα, οι περιφερειακές μεταβολές στην ανεργία είναι μικρότερες από τις εθνικές για τις περιφέρειες ($b < 1$)

- Αττικής ($b = 0,84$)
- Κρήτης ($b = 0,84$)
- Δυτικής Ελλιάδος ($b = 0,78$)

Οι συντελεστές b των Περιφερειών Β. και Ν. Αιγαίου, Ιονίων Νήσων και Πελοποννήσου είναι μικρότεροι του 1 αλλά δεν αξιολογούνται καθώς στις σχετικές εξισώσεις παρουσιάζεται χαμηλή ερμηνευτική ικανότητα ($ADJ R^2 < 0,5$)

Τέλος, με βάση την ανάλυση στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας, η ανεργία ακολουθεί τις εθνικές τάσεις ($b = 0,92 \approx 1$).

Με βάση την τιμή του σταθερού συντελεστή a οι περιφέρειες ομαδοποιούνται στις ακόλουθες κατηγορίες. Η Θεσσαλία και το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης δεν παρουσιάζουν συγκέντρωση ανέργων σε σχέση με τα εθνικά επίπεδα ($a \approx 0$). Οι Περιφέρειες της Δυτικής Ελλιάδος, της Αττικής και του Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζουν συσσώρευση ανέργων πάνω από τον εθνικό μέσο όρο ($a > 0$), ενώ οι υπόλοιπες περιφέρειες, παρουσιάζουν επίσης τέτοια συσσώρευση, αλλά σε επίπεδα χαμηλότερα του μέσου.

5. Τα χαρακτηριστικά των περιφερειών και η άσκηση σύγχρονης περιφερειακής πολιτικής απασχόλησης

Η ανεργία στις νησιωτικές περιφέρειες κινείται ανεξάρτητα από το εθνικό μέγεθος λόγω της απομόνωσής τους, τον έντονο προσανατολισμό τους στη γεωργία (Ιόνιοι Νήσοι, Βόρειο Αιγαίο) ή στο τουρισμό (Νότιο Αιγαίο), τον περιορισμένο τομέα υψηλής τεχνολογίας, την έλλειψη ικανοποιητικού δικτύου τηλεπικοινωνιών και την έλλειψη δυναμικών αστικών κέντρων.

Πελοπόννησος, παρότι δεν είναι νησιωτική, παρουσιάζει όμοια χαρακτηριστικά και έντονες ενδοπεριφερειακές διαφοροποιήσεις σε βάρος των νομών που βρίσκονται στο νότιο τμήμα της περιφέρειας. Όλες οι παραπάνω περιφέρειες, πλην αυτής του Νοτίου Αιγαίου, χαρακτηρίζονται από χαμηλό βαθμό ανάπτυξης. Κοινά χαρακτηριστικά της ομάδας αυτής περιφερειών είναι, επίσης, ο χαμηλός δείκτης ανεργίας αλλή και η υψηλή συγκεκαθλυμένη ανεργία και υποαπασχόληση, με έντονο πρόβλημα μακροχρόνιας ανεργίας σ'αυτές, αν εξαιρέσουμε την ανεπτυγμένη και τουριστική περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου.

Οι παραπάνω παράγοντες συμβάλλουν στην έλλειψη αντίδρασης της ανεργίας των περιφερειών αυτών στις αντίστοιχες εθνικές μεταβολές, γεγονός που συνεπάγεται και την αναποτελεσματικότητα της άσκησης εθνικής πολιτικής απασχόλησης σ'αυτές. Η ανάπτυξη των υποδομών σε περιφερειακό και ενδοπεριφερειακό επίπεδο, η εφαρμογή ειδικών τοπικών και κλαδικών προγραμμάτων και η έμφαση στην επαγγελματική κατάρτιση – βασική εκπαίδευση θα συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην μείωση της ανεργίας και κυρίως στην εξάλειψη της συγκεκαθλυμένης ανεργίας και της έντονης υποαπασχόλησης.

Οι τρεις περιφέρειες της Μακεδονίας και το μεγάλο αστικό κέντρο αυτής, η Θεσσαλονίκη, η Ήπειρος και η Στερεά Ελλήδα αποτελούν όπως είδαμε την ομάδα που αντιδρούν έντονα στις εθνικές μεταβολές της ανεργίας. Οι περιφέρειες αυτές, πλην της Ηπείρου, πληττονται έντονα από την αποβιομηχάνιση και τις λοιπές διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται στην Ελλήδα και διεθνώς με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν υψηλά μεγέθη ανεργίας. Για κάθε εθνικό μέτρο πολιτικής, κυρίως διαρθρωτικού χαρακτήρα, που επιδρά στην απασχόληση, θα πρέπει να συνυπολογίζονται οι έντονες συνέπειες που θα παρουσιάζονται στις παραπάνω περιφέρειες και θα αυξάνουν την ανεργία με ταχύτερους ρυθμούς.Στις εθνικές πολιτικές πάντως τόνωσης της απασχόλησης οι εν λόγω περιφέρειες έχουν το προνόμιο να ωφελούνται περισσότερο.

Στη τρίτη τέλος ομάδα των περιφερειών της Αττικής, της Κρήτης και της Δυτικής Ελλάδας, η αντίδραση στην εθνική ανεργία είναι ηπιότερη, οδηγώντας στην ανάγκη ενίσχυσης των μέτρων άσκησης πολιτικής απασχόλησης, έναντι άλλων περιφερειών, προκειμένου να επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα. Πάντως οι περιφέρειες αυτές πληττονται, επίσης, λιγότερο από τις διαρθρωτικές μεταβολές που συντελούνται στη χώρα και αυξάνουν την ανεργία. Επειδή δε οι συντελεστές b των εξισώσεων των περιφερειών της ομάδας αυτής δεν απέχουν πολύ από το 1, είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ότι τείνουν, μαζί με την περιφέρεια της Θεσσαλίας, να ακολουθήσουν τις εθνικές τάσεις μεταβολής της ανεργίας, σε ελαφρώς ηπιότερο βαθμό. Το εύρημα αυτό για την πολυπλη-

θή περιφέρεια της Αττικής, επαληθεύει, σε ένα βαθμό, τον ισχυρισμό, που συζητήθηκε στην ενότητα 2 του άρθρου, σύμφωνα με τον οποίο στις μεγαλύτερες περιοχές η τιμή του b_1 είναι πιθανόν να προσεγγίζει το 1, επειδή είναι μεγάλη και η συμμετοχή του στα εθνικά μεγέθη.

Σαν γενικότερη πάντως διαπίστωση από τα εμπειρικά αποτελέσματα της παρούσας εφαρμογής θα πρέπει να αναφερθεί η ανεξαρτησία ορισμένων περιφερειών ως προς την εθνική ανεργία ή η αντίδραση άλλων στις εθνικές μεταβολές σε διαφορετικό βαθμό.

Η τελευταία αυτή διαπίστωση για ενδείξεις που αφορούν στην ήπια ως έντονη διαφοροποίηση της περιφερειακής ανεργίας σε σχέση με την αντίστοιχη εθνική, προσδιορίζει και την κατεύθυνση της πολιτικής που πιθανώς θα δώσει λύσεις στην μαζική ανεργία, που βιώνει καθημερινά η ελληνική αλήθ και η παγκόσμια κοινωνία. Οι παραδοσιακές πολιτικές που υιοθετούν την στρατηγική της "εκ των άνω ανάπτυξης" δεν φαίνεται να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της ανεργίας, που συνεχώς μεγαλώνει και οδηγεί σημαντικά και δυναμικά τμήματα της κοινωνίας στον κοινωνικό αποκλεισμό (από την εργασία). Σημειώνεται, ότι "πυροσβεστικές" και μη ορθολογικές λύσεις για αύξηση της απασχόλησης, όπως οι προσλήψεις στο δημόσιο κλπ. δεν είναι πλέον εφικτές λόγω της ανάγκης περιοριστικής πολιτικής και παράλληλα λόγω της εισαγωγής της Τεχνολογίας και στον δημόσιο Τομέα.

Επίσης, η πολιτική καταπολέμησης της ανεργίας μέσω προγραμμάτων κατάρτισης και άλλων μέτρων κοινωνικής πολιτικής, δεν φαίνεται να δίνουν λύσεις, αν είναι σχεδιασμένες σε εθνικό επίπεδο.

Για τους λόγους αυτούς και καθώς η άσκηση πολιτικής απασχόλησης ταυτίζεται σήμερα με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, δημιουργείται η τάση για τη λειτουργία ενός αποκεντρωμένου συστήματος που θα αντιμετωπίζει τη διατάραξη του ισοζυγίου στην πηγή του, δηλαδή στο τόπο διαμόρφωσης κάθε τοπικού ισοζυγίου, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη και τους Εθνικούς και διεθνείς παράγοντες.

Με τις τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης (local employment initiatives) παρέχεται η δυνατότητα μελέτης και έρευνας της τοπικής αγοράς εργασίας, ώστε από τη μια να φανούν οι δυναμικές δραστηριότητες της περιοχής που μπορούν να απορροφήσουν ανέργους και από την άλλη να προσδιοριστούν ακριβέστερα οι ομάδες "υψηλού κινδύνου" της περιοχής που οδηγούνται στην ανεργία. Οι δράσεις δεν αποτελούν απλή κατάρτιση των ανέργων ή οποιαδήποτε άλλη ενέργεια αλλά ολοκληρωμένο πρόγραμμα απασχόλησης που θα περιλαμβάνει τόσο την επιμόρφωση όσο και την επαγγελματική αποκατάσταση των ανέργων.

Πίνακας 1: Αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης για την διερεύνηση της επίδρασης της εθνικής ανεργίας επί της ανεργίας των περιφερειών 1988-99

ΕΞΙΣΩΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ				
	a	b	R ²	ADJ R ²	DW
Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης	-1,88 (t=-0,83) (P=0,43)	1,13 (t=4,68) (P=0,0009)	0,69	0,65	1,26
	-3,98 (t=-3,87) (P=0,031)	1,35 (t=12,28) (P=0,00)	0,94	0,93	3,19
Κεντρικής Μακεδονίας	-6,42 (t=-1,46) (P=0,18)	1,91 (t=4,04) (P=0,0023)	0,62	0,58	1,59
	-0,001 (t=-0,001) (P=0,99)	0,92 (t=4,29) (P=0,0016)	0,65	0,61	1,05
Θεσσαλίας	-1,22 (t=10,67) (P=0,52)	0,61 (t=3,10) (P=0,0112)	0,49	0,44	1,93
	-9,77 (t=-2,92) (P=0,015)	2,03 (t=5,67) (P=0,0002)	0,76	0,74	1,99
Πελοποννήσου					
Ηπείρου					

0,61 (t=3,10) (P=0,0112)	0,49	0,44	1,93
0,78 (t=3,89) (P=0,003)	0,60	0,56	1,25
1,67 (t=7,36) (P=0,00)	0,84	0,83	2,33
0,84 (t=10,98) (P=0,00)	0,92	0,91	1,33
0,92 (t=2,63) (P=0,025)	0,41	0,35	1,99
0,48 (t=2,61) (P=0,026)	0,41	0,35	2,11
0,84 (t=5,01) (P=0,0005)	0,71	0,69	1,48
1,12 (t=9,03) (P=0,00)	0,89	0,88	2,68

Ιονίων Νήσων	-1,21 (t=-0,67) (P=0,52)
Δυτικής Ελλάδος	2,21 (t=1,18) (P=0,27)
Στερεάς Ελλάδας	-5,31 (t=-2,50) (P=0,03)
Αττικής	3,37 (t=4,72) (P=0,0008)
Βορείου Αιγαίου	-1,25 (t=-0,38) (P=0,71)
Νοτίου Αιγαίου	0,73 (t=0,42) (P=0,68)
Κρήτης	-3,44 (t=-2,18) (P=0,05)
Π.Σ.Θεσσαλονίκης	0,05 (t=0,04) (P=0,97)

Πίνακας 2: Αξιολόγηση γραμμικής σχέσης περιφερειακής-εθνικής ανεργίας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗΣ	ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΣΤΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ Ε
		a	b
Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης	Μέτρια		ΔΕΝ ΕΞΑΓΟΝΤΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
Κεντρικής Μακεδονίας	Εξαιρετικά μεγάλη		ΑΡΝΗΤΙΚΗ
Δυτικής Μακεδονίας	Μέτρια		ΟΧΙ
Θεσσαλίας	Μέτρια		ΔΕΝ ΕΞΑΓΟΝΤΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
Ηπείρου	Μεγάλη		ΟΧΙ
Ιονίων Νήσων	Μικρή		ΟΧΙ
Δυτικής Ελλάδας	Μέτρια		ΔΕΝ ΕΞΑΓΟΝΤΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
Στερεάς Ελλάδος	Μεγάλη		ΟΧΙ
Αττικής	Εξαιρετικά μεγάλη		ΟΧΙ
Πελοποννήσου	Μικρή		ΟΧΙ
Βορείου Αιγαίου	Μικρή		ΟΧΙ
Νοτίου Αιγαίου	Μικρή		ΟΧΙ
Κρήτης	Μέτρια		ΟΧΙ
Π.Σ.Θεσσαλονίκης	Μεγάλη		ΟΧΙ

ΚΛΙΜΑΚΑ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ:

Μηδενική Adj R2 = 0, Μικρή Adj R2 < 0,5, Μέτρια 0,5 < Adj R2 < 0,7, Μεγάλη 0,7 < Adj R2 < 0,9, Εξαιρετικά μεγάλη Adj R2 > 0,9

ΚΛΙΜΑΚΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

*** Στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο P < 0,01

Στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 0,01 < P < 0,05

Ασάφεια 0,05 < P < 0,10

Συνδυασμένες δράσεις στους αναπτυσσόμενους τομείς του τριτογενή τομέα, σύμφωνα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της κάθε περιφέρειας πόλης, θα προσεγγίσουν την παγκόσμια τάση για τριτογενοποίηση της οικονομίας. Επίσης, οι δράσεις για εισαγωγή της νέας τεχνολογίας και προσανατολισμός στις παγκόσμιες πλέον αγορές θα βοηθήσει την περιφερειακή-τοπική οικονομία να απορροφήσει την ανεργία.

Ως πετυχημένη εφαρμογή τοπικής πρωτοβουλίας απασχόλησης αναφέρεται το πρόγραμμα NOW για την γυναικεία απασχόληση στην περιοχή της Χαλκίδας στον τομέα του τουρισμού. Στα πλαίσια του προγράμματος έγινε πρωτογενής έρευνα όπου διερευνήθηκαν τα χαρακτηριστικά και οι προθέσεις των επιχειρήσεων και του γυναικείου εργατικού δυναμικού στην περιοχή και προέκυψε η δυνατότητα επιμόρφωσης γυναικών ως Συνοδών - Οδηγών σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως είναι ο θρησκευτικός, πολιτιστικός και οικολογικός, τομείς που η περιοχή έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Μετά την επιμόρφωση και στα πλαίσια του προγράμματος, συστάθηκε φορέας, όπου οι επιμορφωθείσες προσελήφθηκαν και εργάζονται ως Οδηγοί - Συνοδοί (1. Σιδηρόπουλος κ.ά, 1996)

Η επέκταση των τοπικών πρωτοβουλιών, λοιπόν, για ειδικές κατηγορίες εργατικού δυναμικού σε εξειδικευμένες δυναμικές δραστηριότητες και σε μια ολοκληρωμένη βάση, θα δώσουν πιθανώς πιο ρεαλιστικές λύσεις στο τεράστιο πρόβλημα της ανεργίας, που σύμφωνα με την απαισιόδοξη ή προφητική άποψη του οικονομολόγου J. Rifkin, όπως εκφράζεται στο πολύκροτο βιβλίο του "Το τέλος της εργασίας" η οριστική του λύση θα είναι η "διαμόρφωση μιας κοινωνίας που δεν θα στηρίζεται πλέον στην εργασία"

Συμπεράσματα

Το πρόβλημα της ανεργίας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών. Η μεταβατική περίοδο την οποία διανύουμε προς την μεταβιομηχανική κοινωνία, τη διεθνοποιημένη οικονομία και την συνεχή εισροή της τεχνολογίας δογκώνουν το πρόβλημα της ανεργίας. Σε περιφερειακό επίπεδο, οι επιδράσεις των παραπάνω παραγόντων διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και πλήττουν περισσότερο περιοχές που δεν προσαρμόζονται εύκολα στις νέες συνθήκες. Ο διαφορετικός βαθμός στον οποίο πλήττονται οι περιφέρειες οδηγούν και στην ανάγκη διαφοροποίησης της πολιτικής απασχόλησης που θα πρέπει να εφαρμοστεί κατά περιφέρειες, δηλαδή στην άσκηση περιφερειακής πολιτικής απασχόλησης.

Η διερεύνηση επομένως της σχέσης της εθνικής με την περιφερειακή απασχόληση, με την εφαρμογή γραμμικών μοντέλων παλινδρόμησης, συμβάλλει στην άσκηση μιας ορθολογικής περιφερειακής πολιτικής απασχόλησης καθώς εντοπίζει τον βαθμό αντίδρασης της ανεργίας των περιφερειών στις μεταβολές της εθνικής ανεργίας.

Πιο συγκεκριμένα από τα αποτελέσματα της εφαρμογής οι περιφέρειες της χώρας διακρίνονται σε τρεις βασικές ομάδες. Σ' αυτές που δεν επηρεάζονται από τις μεταβολές στην εθνική ανεργία, σ' αυτές που είναι πολύ ευαίσθητες στις εθνικές μεταβολές και σ' αυτές που αντιδρούν λιγότερο έντονα στις εθνικές τάσεις. Οι ομάδες αυτές περιφερειών παρουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό κοινά οικονομικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά που ερμηνεύουν τις διαφορετικές αυτές αντιδράσεις στις εθνικές μεταβολές.

Οι ιδιαιτερότητες των περιφερειών και η ανεξαρτησία ή η διαφοροποίηση της εξέλιξης της ανεργίας σφραγίζονται σε σχέση με τις εθνικές τάσεις, καθιστά απαραίτητη την κατάρτιση μιας στρατηγικής περιφερειακής-τοπικής ανάπτυξης με βασική επιλογή την ανάπτυξη «από κάτω προς τα επάνω» και βασικό μέσο «τις τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης (local employment initiatives) »

- Black W. and Slatter D.G. (1975), "Regional and National Variations in Employment and Unemployment Northern Ireland A case study" Scottish journal of Political Economy, v.2.2
- Buigues P. and Sapir A. (1993), "Market Services and European integration: Issues and challenges" European Economy, No3, Belgium.
- Chisholm M., Frey A.E. and Haggett P. (Eds) (1971), "Regional Forecasting" Butterworths, London.
- Clark G.L. (1978), " The Relationship between Canadian National and Regional Unemployment: Implications for a full Employment Policy" Discussion paper D 78-12, Department of City and Regional planning, Harvard University, Cambridge.
- Clark G.L., 1979, "Predicting the regional impact of A full employment policy in Canada : A Box - Jenkins Approach", Economic Geography, vol. 55, No3.
- Draper N.R. and Smith H. (1966), "Applied Regression Analysis" John Wiley and Sons, USA
- Lyon D. (1994), "Information Society Issues and Illusions" Polity Press, U.K
- Meadows P. (1996), "Work Out - or Work in ? Contributions to the debate on

- the future of work" Rowntree Foundation, York Publishing Services, York, G.B.
- Rifkin J. (1995), "The End of Work" G.P. Putnam's Sons, New York.
- Johnson R.J. (1979), "On the Relationship between Regional και National Unemployment Trends" *Regional Studies*, vol 13.
- Ρόντος Κ. (1995), "Περιφερειακή Διάρθρωση των υπηρεσιών στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση" στο "Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στον Περιφερειακό Σχεδιασμό" Επιμέλεια Κ. Κουτσοπούλου, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο και Regional Science Association – Greek Sector.
- Ρόντος Κ. (1996), "Περιφερειακή Απασχόληση, Προγράμματα στήριξης των νέων και τοπική πρωτοβουλία Μία στατιστική προσέγγιση της απασχόλησης στην Ελλάδα" Εκδόσεις Δ.Ε.Π.Ε.Κ.Ε.Π Μοσχάτου, Αθήνα.
- Ρόντος Κ. (1997), "Περιφερειακή ανεργία, νέα τεχνολογία και τοπική πρωτοβουλία" ανακοίνωση στο 4^ο εθνικό συνέδριο του RSA με θέμα "Η περιφερειακή πολιτική της Ελλάδας προς τον 21^ο αιώνα" Κηφισιά 9-10 Μαΐου.
- Σιδηρόπουλος Η., Σαπουνάκη Α., Φωτιάδου Ζ., Ρόντος Κ., Κήωνής Δ. και Παπαδημητρίου Ι. (1996), Σύνθετη παρέμβαση για τη γυναικεία απασχόληση στον οικολογικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό τουρισμό στην Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο" Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Φουντεδάκη Π., Σαραφιανός Δ. (2000) «Η πανεπιστημιακή διοίκηση στον αστερισμό της παραγωγικότητας», *Πανεπιστήμιο*, τ. 1, σ. 48-57

